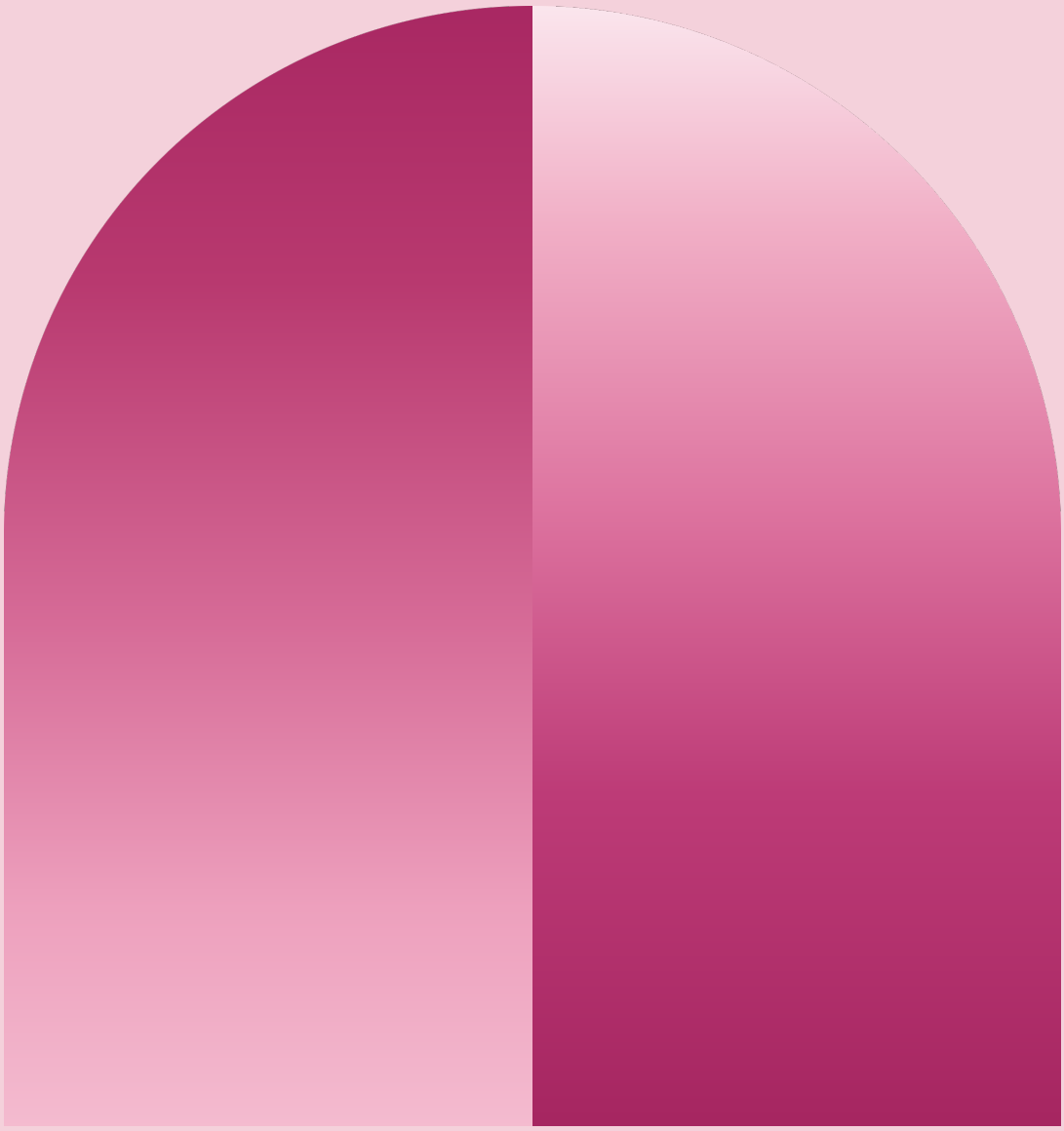
DOKUMENT I POLITIKAVE PUBLIKE

LOKALIZIMI I AGJENDËS PËR RININË, PAQEN DHE SIGURINË NË PRESHEVË

Sfida dhe rekomandime për zhvillimin e politikave publike

DOKUMENT I POLITIKAVE PUBLIKE

Lokalizimi i Agjendës për Rininë, Paqen dhe Sigurinë në Preshevë

Sfida dhe rekomandime për zhvillimin e politikave publike

Dokument i politikave publike i bazuar në Anketën e të rinjve mbi pjesëmarrjen, ndikimin dhe përfshirjen e të rinjve në Preshevë, i përgatitur në mbështetje të lokalizimit të Agjendës së OKB-së "Rinia, Paqja dhe Siguria" në komunën e Preshevës.

Ky dokument është hartuar në kuadër të skemës së granteve RYCOgnizing YPS, me mbështetjen e Bashkëpunimit Gjerman për Zhvillim dhe zbatohet nga Zyra Rajonale për Bashkëpunim Rinor (RYCO). Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura në këtë dokument janë vetëm të Iniciativave Qytetare, Iniciativës së Re Sociale dhe organizatës Livrit dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht qëndrimet e RYCO-s apo të Bashkëpunimit Gjerman për Zhvillim. As RYCO dhe as autoriteti që ka dhënë grantin nuk mund të mbahen përgjegjës për përmbajtjen e këtij dokumenti.

Përmbajtja

1. **Hyrje** 4

2. **Metodologjia dhe baza për dokumentin e politikave publike** 6

3. **Sfida kryesore dhe mangësitë** 7

   - Aktiviteti i të rinjve i kufizuar në fusha pa ndikim në vendimmarrje 7
   - Kontakti ndëretnik i varur nga projektet 7
   - Barrierat gjuhësore dhe mungesa e aktiviteteve të përbashkëta 8
   - Mungesa e besimit në institucione dhe roli i shoqërisë civile si aktor kyç 8
   - Pengesa për pjesëmarrjen thelbësore të të rinjve 8
   - Dallimet mes vendbanimeve urbane dhe rurale në qasjen ndaj aktiviteteve 8
   - Largësia nga politikat publike republikane dhe burimet e financimit 9
   - Mundësitë e kufizuara të punësimit dhe emigrimi i të rinjve 9

4. **Rekomandime për zhvillimin e politikave publike të bazuara në konsultimet me të rinjtë** 10

   R1 Pjesëmarrja: Forcimi i Këshillit Lokal për të Rinj dhe vendosja e një protokolli të detyrueshëm për përgjigje institucionale ndaj propozimeve të të rinjve ...10

   R2 Pjesëmarrja: Krijimi i një programi për fuqizimin e të rinjve dhe mbështetjen e tyre në zhvillimin dhe zbatimin e iniciativave për përmirësimin e komunitetit lokal ...12

   R3 Parandalimi: Krijimi i një programi të përhershëm të aktiviteteve të përbashkëta dhe të mësimit të gjuhëve për të rinjtë nga të gjitha komunitetet ...13

   R4 Partneritetet: Institucionalizimi i partneritetit shumëvjeçar me shoqërinë civile dhe lehtësimi i qasjes së të rinjve në politikat publike dhe burimet e financimit në nivel republikan ...14

   R5 Tërheqja dhe riintegrimi: Zgjerimi i mundësive ekonomike lokale për të rinjtë si bazë për jetën në komunitet 16

1. Hyrje

Presheva është një komunë multietnike në qarkun e Pçinjës, në jug të Serbisë, gjegjësisht në skajin jugor të Luginës së Preshevës, në korridorin kryesor rrugor dhe hekurudhor drejt Maqedonisë së Veriut. Sipas rezultateve të Regjistrimit të Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave të vitit 2022[1], të publikuara nga Enti Republikan i Statistikave, komuna ka 33.449 banorë, prej të cilëve 31.340, pra më shumë se nëntë në dhjetë, janë deklaruar si pjesëtarë të kombësisë shqiptare, ndërsa pjesa tjetër e popullsisë përbëhet nga komunitetet serb dhe rom, si dhe nga grupe të tjera më të vogla.

Presheva është njëkohësisht komunë demografikisht e re. Sipas një studimi demografik të Entit Republikan të Statistikave nga viti 2025, Presheva, së bashku me Bujanocin, Tutinin, Novi Pazarin dhe Sjenicën, bën pjesë në "oazat e të rinjve" në vend, pra në komuna ku të rinjtë përbëjnë më shumë se një të katërtën e popullsisë së përgjithshme, në një periudhë kur numri i të rinjve në nivel të Serbisë po zvogëlohet me shpejtësi[2]. Presheva është e njohur edhe si një nga komunat e rralla në Serbi me shtim natyror pozitiv.

Në të kundërt, pozita ekonomike e komunës është e pafavorshme. Presheva renditet ndër zonat më të pazhvilluara, pra ndër njësitë e vetëqeverisjes lokale ku shkalla e zhvillimit është nën 50% të mesatares republikane[3]. Në regjistrimin e vitit 2022, Presheva ka shënuar diferencën më të madhe në Serbi ndërmjet numrit të përgjithshëm të personave të regjistruar dhe numrit të banorëve të përhershëm, me një diferencë prej më shumë se 25.000 personash. Kjo mospërputhje shpjegohet me faktin se Presheva ka një diasporë jashtëzakonisht të madhe. Shumë qytetarë të kombësisë shqiptare me origjinë nga Presheva jetojnë dhe punojnë në Evropën Perëndimore, por gjatë regjistrimit kanë qenë të pranishëm ose janë regjistruar nga familjarët si banorë të përkohshëm. Kjo tregon se një numër i madh familjesh nga Presheva jetojnë dhe punojnë jashtë vendit, ndërsa emigrimi përbën një pjesë të shpeshtë dhe të pritshme të rrugëtimit jetësor të të rinjve.

Presheva është komuna me pagën mesatare neto më të ulët në Serbi (73.521 dinarë në maj 2025), ndërsa në tremujorin e dytë të vitit 2025 kishte vetëm 3.923 të punësuar. Sipas kryetares së komunës, popullsia mbështetet kryesisht në ndihmën e të afërmve që jetojnë jashtë vendit, si dhe në tregti dhe bujqësi[4]. Shkollimi në gjuhën shqipe është i mundur deri në përfundim të shkollës së mesme, por tekstet mësimore në gjuhën shqipe, pavarësisht iniciativave që zgjasin që nga viti 2002, ende nuk janë siguruar, ndaj mësuesit në shkollat e rajonit i përkthejnë vetë mësimet dhe përgatisin materialet mësimore. Për të rinjtë që ndjekin studimet e larta në universitetet e Kosovës, një pengesë shtesë është fakti që Serbia nuk e zbaton marrëveshjen për njohjen e ndërsjellë të diplomave universitare, gjë që, sipas vlerësi-

1 Enti Republikan i Statistikave, *Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave 2022 — Përkatësia kombëtare (Libri 1)*, prill 2023 (tabelat e plota me të dhëna sipas komunave): https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234001.pdf

2 Devedžić, M. dhe Šobot, A. (2025). *Profili demografik i popullsisë së re të Serbisë*. Enti Republikan i Statistikave: https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20254003.pdf

3 Qeveria e Republikës së Serbisë, *Rregullore për përcaktimin e listës unike të zhvillimit të rajoneve dhe njësive të vetëqeverisjes lokale.*

4 BBC News në serbisht, *Si jetohet në Preshevë dhe Bojnik, komunat më të varfra në Serbi*, transmetuar nga portali 021.rs, 9 gusht 2025: https://www.021.rs/story/BBC/417552/Kako-se-zivi-u-Presevu-i-Bojniku-najsiromasnijim-opstinama-Srbije.html

meve, prek deri në disa qindra persona, veçanërisht në aspektin e punësimit. Besimi në institucione rëndohet më tej nga rritja e pasivizimit të vendbanimeve, që mund të çojë në humbjen e së drejtës së votës, dokumenteve personale, sigurimit shëndetësor dhe qasjes në punësim për shumë pjesëtarë të pakicës kombëtare shqiptare.

Të vëzhguara së bashku, këto të dhëna tregojnë se Presheva ka një popullsi të konsiderueshme të të rinjve, me rëndësi të veçantë demografike, por se kushtet ekonomike dhe shoqërore, si dhe mundësitë që të rinjtë të ndërtojnë të ardhmen në mjedisin e tyre lokal, janë kyçe për përmirësimin e pozitës së tyre.

2. Metodologjia dhe baza për dokumentin e politikave publike

Konsultimet me të rinjtë në Preshevë u zhvilluan në gusht dhe shtator të vitit 2026, me qëllim që të analizohej më tej pozita e të rinjve në raport me fushat tematike të Agjendës "Të rinjtë, paqja dhe siguria" (në tekstin e mëtejmë: agjenda YPS).

Trupi këshillues i të rinjve në Preshevë realizoi një **anketë** me të rinjtë, për të shqyrtuar nevojat e tyre në komunitet dhe për të mbledhur të dhëna mbi përvojat e tyre jetësore. Të anketuarit ishin të moshës 14 deri në mbi 30 vjeç (shumica 14–20 vjeç), kryesisht femra, të kombësisë shqiptare, me vendbanim në komunën e Preshevës dhe në vendbanime rurale. Shumica e tyre tashmë janë të përfshirë në ndonjë formë të aktivitetit të organizuar: vullnetarizëm, grupe joformale të të rinjve, organizata të shoqërisë civile, shoqata sportive e kulturore, si dhe shoqata të të rinjve dhe për të rinjtë, madje edhe parti politike. Anketa përfshiu fusha të ndryshme tematike, duke përfshirë pjesëmarrjen, kontaktin ndëretnik, lidershipin dhe besimin, ndikimin që të rinjtë ushtrojnë mbi prioritetet e komunës etj.

Nga përgjigjet dallohen tri probleme kryesore:

1. Të rinjtë nuk shohin ndonjë mekanizëm përmes të cilit propozimet e tyre mund të ndikojnë në vendimet e komunës.
2. Kontakti ndëretnik zhvillohet pothuajse vetëm në kuadër të aktiviteteve të organizuara dhe projekteve, të cilat nuk reflektohen në jetën e përditshme, ndërsa barrierat gjuhësore dhe mungesa e aktiviteteve të përbashkëta mbeten pengesat kryesore për zhvillimin e komunitetit.
3. Organizatat e shoqërisë civile janë të vetmit aktorë që të anketuarit i shohin si të aftë për të bashkuar komunitetin, ndërsa institucionet komunale dhe institucionet e tjera publike pothuajse mungojnë tërësisht në këto përgjigje.

Duke ndërthurur gjetjet e konsultimeve me të dhënat demografike dhe zhvillimore të komunës së Preshevës, ky dokument identifikon fushat prioritare ku ekziston një hendek midis politikave publike ekzistuese dhe përvojave reale e nevojave të të rinjve. Qëllimi është që vëmendja e vendimmarrësve të përqendrohet në këto fusha. Bazuar në sfidat e identifikuara, dokumenti propozon pesë rekomandime konkrete dhe të zbatueshme. Për secilin rekomandim janë përcaktuar aktorët përgjegjës, aktivitetet e propozuara, afatet e zbatimit dhe mekanizmat e llogaridhënies, me synim përmirësimin e cilësisë së punës së komunës.

3. Sfida kryesore dhe mangësitë

• Aktiviteti i të rinjve i kufizuar në fusha pa ndikim në vendimmarrje

Si fusha ku të rinjtë kanë mundësi të marrin pjesë, të anketuarit kanë përmendur arsimin, kulturën, të drejtat e njeriut dhe barazinë, sportin dhe mbrojtjen e mjedisit. Në të kundërt, si fusha ku të rinjtë nuk kanë ndikim real, përmenden kryesisht vendimmarrja, politika, politikat rinore, planifikimi dhe zhvillimi lokal, punësimi, si dhe politikat publike dhe legjislacioni që lidhen me komunitetet minoritare. Megjithatë, disa të anketuar kanë përmendur si të tilla edhe arsimin, sportin, kulturën dhe mbrojtjen e mjedisit, ndërsa njëri ka vlerësuar se të rinjtë janë të pranishëm dhe aktivë në të gjitha fushat. Një i anketuar e ka përshkruar këtë model duke thënë se, në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të iniciativave, kërkohet mendimi i të rinjve, por ata nuk mund të ndikojnë shumë në vendimin përfundimtar. Pra, të rinjtë nuk janë të përjashtuar nga jeta publike, por janë të mirëpritur kryesisht në ato fusha ku nuk vendoset për çështje të rëndësishme, siç është, për shembull, shpërndarja e resurseve.

Në pyetjen se kur e kanë parë për herë të fundit që ndonjë i ri ose ndonjë shoqatë rinore ka ndikuar në një vendim të komunës, pak më shumë se gjysma e të anketuarve janë përgjigjur: "kurrë", "rrallë" ose "nuk e di". Ata që janë përgjigjur "shumë shpesh", në pyetje të tjera të anketës kanë theksuar se të rinjtë nuk kanë ndikim real në vendimmarrje, prandaj edhe këto përgjigje duhen lexuar më shumë si një përshtypje e përgjithshme për ekzistencën e ndikimit sesa si përvojë konkrete. Arsyet kryesore për mungesën e ndikimit, të cilat të anketuarit i kanë përmendur gjatë konsultimeve, janë: mendimet e të rinjve shpesh nuk merren seriozisht, ndër të tjera për shkak të moshës dhe mungesës së përvojës; institucionet rrallë i marrin parasysh propozimet e tyre; dhe të rinjtë nuk janë mjaftueshëm të përfshirë në proceset ku merren vendimet. Disa të anketuar kanë përmendur edhe mosbesimin ndaj figurave politike dhe partive.

• Kontakti ndëretnik i varur nga projektet

Në pyetjen se ku takohen më shpesh të rinjtë nga komuniteti shqiptar, serb dhe komunitetet e tjera, të anketuarit kanë përmendur kryesisht aktivitetet e organizuara rinore, pastaj kafenetë dhe hapësirat publike, organizatat e shoqërisë civile dhe shkollën. Kjo tregon se shumica e të anketuarve e vendosin kontaktin ndëretnik në një mjedis që duhet të organizohet nga dikush. Një i anketuar ka theksuar se shoqërimi mes këtyre grupeve nuk është i zakonshëm, përveç rasteve kur imponohet nga rrethana të tilla si puna, shkolla apo ndonjë aktivitet. Ndryshe nga Bujanoci, ku ekziston segregimi hapësinor, problemi në Preshevë është se hapësirat e përbashkëta nuk krijohen spontanisht, por duhet të krijohen në mënyrë të organizuar. Kontakti ekziston aty ku e mundëson projekti dhe përfundon kur projekti mbyllet, duke bërë që marrëdhëniet ndëretnike mes të rinjve të varen nga ciklet e projekteve të donatorëve, gjë që pengon krijimin e marrëdhënieve të qëndrueshme dhe të vazhdueshme.

Barrierat gjuhësore dhe mungesa e aktiviteteve të përbashkëta

Si shkaqe të ndarjes, të anketuarit kanë përmendur më së shumti barrierat gjuhësore dhe mungesën e aktiviteteve të përbashkëta, pastaj paragjykimet, rrethet e ndryshme shoqërore, arsimin në objekte të ndara, si dhe ndikimin e familjes dhe të mjedisit. Si vende ku vërehet ndarja janë përmendur shkollat, kafenetë, aktivitetet sportive e kulturore dhe disa lagje. Edhe pse ndarjen në arsim e ka përmendur shprehimisht vetëm një i anketuar, është e rëndësishme të merret parasysh konteksti në të cilin mësimi në Preshevë zhvillohet në gjuhën shqipe dhe në gjuhën serbe, në kuadër të sistemit arsimor.

Mungesa e besimit në institucione dhe roli i shoqërisë civile si aktor kyç

Në pyetjen se kush mund t'i mbledhë qytetarët për të ndërmarrë aktivitete për të mirën e komunitetit, nga dëshira e sinqertë për angazhim e jo nga frika, shumica e të anketuarve kanë përmendur organizatat e shoqërisë civile dhe organizatat rinore. Në pyetjen se kë respektojnë personalisht si lider të mirë, çdo i katërti nuk ka mundur të përmendë askënd, ndërsa të tjerët kanë përshkruar kryesisht cilësi të dëshirueshme (drejtësi, dëgjim aktiv të të rinjve, përdorim të përgjegjshëm të mjeteve, punë me më shumë komunitete), e jo persona konkretë. Asnjë i anketuar nuk ka përmendur bartës aktualë të funksioneve publike. Organizatat e shoqërisë civile në Preshevë, pra, gëzojnë një nivel besimi që institucionet komunale nuk e kanë, por ky besim është i përqendruar në një numër të vogël organizatash të financuara nga projekte, pa një bazë të qëndrueshme financiare dhe pa një pozitë institucionale në vendimmarrjen lokale.

Pengesa për pjesëmarrjen thelbësore të të rinjve

Në pyetjen se çfarë do t'i ndihmonte të rinjtë të kishin më shumë ndikim, përgjigjja më e shpeshtë ishte mbështetja, e shoqëruar me më shumë mundësi për pjesëmarrje në vendimmarrje dhe me kërkesën që zëri i tyre të dëgjohet dhe të merret parasysh në praktikë. Disa përgjigje më të detajuara kanë përmendur mekanizma konkretë: trajnime për lidership, këshilla rinorë, pozita dhe role formale, të drejtën për të propozuar dhe udhëhequr projekte konkrete, financim që idetë e mira të mos mbeten vetëm fjalë, përfaqësim të denjë në institucione dhe besim se propozimet do të merren në konsideratë. Disa të anketuar kanë përmendur edhe kufizime personale dhe shoqërore, si mungesa e vetëbesimit, mungesa e pavarësisë dhe niveli i arsimit.

Dallimet mes vendbanimeve urbane dhe rurale në qasjen ndaj aktiviteteve

Një e treta e të anketuarve jetojnë në vendbanime rurale. Meqenëse aktivitetet e organizuara rinore përbëjnë hapësirën kryesore për pjesëmarrje dhe kontakt ndëretnik dhe zhvillohen kryesisht në vendbanime urbane, largësia mund të paraqesë një pengesë shtesë për pjesëmarrjen për shkak të mungesës së transportit, orareve të papërshtatshme, kostove të larta, nevojës për pëlqimin e prindërve etj. Të anketuarit nga vendbanimet rurale ishin ndër ata që kërkuan më qartë më shumë aktivitete, më shumë hapësira për të rinjtë dhe më shumë mundësi.

Largësia nga politikat publike republikane dhe burimet e financimit

Një pjesë e përgjigjeve, kryesisht nga të anketuarit që janë pjesë e organizatave të shoqërisë civile dhe rinisë së partive politike, lidhet me marrëdhënien mes Preshevës dhe nivelit republikan. Si fusha ku të rinjtë kanë ndikimin më të vogël janë përmendur politikat publike dhe legjislacioni që kanë të bëjnë me komunitetet minoritare, ndërsa si gjëra që duhet të ndryshohen së pari janë përmendur qasja në politikat kombëtare, rritja e transfereve nga buxheti republikan dhe mundësia që mjetet të drejtohen më lirshëm drejt shoqërisë civile. Dy të anketuar, mes tyre një e anketuar e moshës 14–20 vjeç, kanë përmendur si prioritet transparencën dhe përgjegjshmërinë më të madhe të pushtetit. Këto përgjigje tregojnë një formë përjashtimi që nuk lidhet vetëm me kapacitetet e komunës. Të rinjtë në Preshevë janë të distancuar nga proceset ku krijohen dhe financohen politikat publike relevante për komunitetet minoritare, ndërsa pengesat përfshijnë largësinë gjeografike, situatën politike, gjuhën, njohjen e kufizuar të mekanizmave republikanë të konsultimit dhe varësinë nga mbështetja financiare mbi të cilën komuna ka pak ndikim.

Mundësitë e kufizuara të punësimit dhe emigrimi i të rinjve

Rëndësia e kësaj fushe del kryesisht nga të dhënat demografike dhe zhvillimore të përmendura në hyrje, sipas të cilave politika rinore në Preshevë nuk mund të ndahet nga politika ekonomike. Në një komunë ku emigrimi është një zgjedhje e shpeshtë dhe e pritshme, krijimi i mundësive ekonomike në nivel lokal është kyç edhe për pjesëmarrjen e të rinjve në jetën e komunitetit.

4. Rekomandime për zhvillimin e politikave publike të bazuara në konsultimet me të rinjtë

Rekomandimet e mëposhtme i drejtohen kryesisht Kuvendit të Komunës së Preshevës ose një organi nën juridiksionin e tij, në mënyrë që çdo kërkesë të lidhet me diçka që komuna mund ta zbatojë në mënyrë autonome. Çdo rekomandim mbështetet në një ose më shumë shtylla të Agjendës së OKB-së "Të rinjtë, paqja dhe siguria", siç janë përcaktuar në Rezolutën 2250 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së: pjesëmarrja, mbrojtja, parandalimi, partneritetet, si dhe tërheqja dhe riintegrimi. Kur një rekomandim prek edhe kompetencat e nivelit republikan, ai përcakton një aktivitet konkret të komunës, me mundësinë e ndërmarrjes së hapave të mëtejshëm avokues ndaj ministrisë përkatëse.

> *Çdo rekomandim ndjek strukturën e një kërkese të politikës publike: aktivitetin konkret dhe problemin që zgjidh, aktorin përgjegjës, hapat konkretë për zbatim, afatin kohor dhe mekanizmin e llogaridhënies.*

Rekomandimi 1. Pjesëmarrja: Forcimi i Këshillit Lokal për të Rinj dhe vendosja e një protokolli të detyrueshëm për përgjigje institucionale ndaj propozimeve të të rinjve

Të përcaktohet dhe të publikohet gjendja fillestare e kujdesit institucional për të rinjtë në komunën e Preshevës. Të krijohet një Këshill Lokal gjithëpërfshirës dhe funksional për të Rinj. Të miratohet një protokoll i detyrueshëm, sipas të cilit çdo propozim i të rinjve, i dorëzuar përmes kanaleve institucionale, të marrë përgjigje me shkrim brenda një afati të caktuar, në gjuhën shqipe dhe serbe, duke përcaktuar se çfarë do të bëhet, deri kur dhe kush është përgjegjës, ndërsa, nëse propozimi nuk pranohet, të jepet arsyetimi përkatës.

Pjesëmarrja, në kuadër të agjendës YPS, nënkupton më shumë sesa konsultim; ajo nënkupton ndikim real në vendimet dhe burimet që formësojnë jetën e të rinjve. Të anketuarit në Preshevë nuk shohin ndonjë mekanizëm përmes të cilit propozimet e tyre mund të ndikojnë në vendimet e komunës: si fusha ku të rinjtë nuk kanë ndikim real, ata përmendin kryesisht pikërisht vendimmarrjen, politikën rinore dhe planifikimin lokal, ndërsa pak më shumë se gjysma e të anketuarve thonë se kurrë ose rrallë kanë parë që një i ri ose një shoqatë rinore të ketë ndikuar në një vendim të komunës. Si arsye, ata theksojnë se mendimet e të rinjve shpesh nuk merren seriozisht, ndër të tjera për shkak të moshës dhe mungesës së përvojës; se institucionet rrallë i marrin parasysh propozimet e tyre; dhe se të rinjtë nuk janë mjaftueshëm të përfshirë në proceset e vendimmarrjes. Protokolli për dhënien e përgjigjeve nuk e detyron komunën të pranojë çdo propozim, por e detyron atë të japë përgjigje, duke krijuar një evidencë publike mbi bazën e së cilës mund të ndiqet përgjegjshmëria e institucioneve ndaj të rinjve dhe gradualisht të ndërtohet besimi që të anketuarit aktualisht ia atribuojnë pothuajse vetëm shoqërisë civile.

Akterët përgjegjës: Kuvendi i Komunës së Preshevës, Kabineti i Kryetares së Komunës, administrata komunale, Zyra për të Rinj (ZpR), Këshilli Lokal për të Rinj dhe organi këshillimor i të rinjve.

Aktivitete të propozuara:

- Të kryhet një analizë fillestare, në gjuhën shqipe dhe serbe, mbi gjendjen e kujdesit institucional për të rinjtë, e cila përfshin: nëse është konstituuar Këshilli Lokal për të Rinj dhe kur e ka mbajtur mbledhjen e fundit; mandatin dhe kapacitetet kadrovike të Zyrës për të Rinj; statusin e Planit Lokal të Veprimit për të Rinj; si dhe mjetet buxhetore të planifikuara dhe të realizuara për politikën rinore gjatë tri viteve të fundit.
- Nëse Këshilli Lokal për të Rinj nuk është konstituuar ose nuk është aktiv, të emërohet ose të rikonstituohet në përbërje të plotë, me përfaqësim të barabartë të të rejave dhe të rinjve, të rinjve nga fshatrat dhe të rinjve nga të gjitha komunitetet, si dhe të publikohen rregullisht rregullorja e punës dhe procesverbalet e mbledhjeve.
- Të miratohet një protokoll formal i përgjigjes, me të cilin përcaktohen kanalet e pranuara për dorëzimin e propozimeve të të rinjve (përfshirë Këshillin Lokal për të Rinj, organin këshillimor të të rinjve, parlamentet e nxënësve dhe shoqatat), afati maksimal për dhënien e përgjigjes me shkrim, përmbajtja e detyrueshme e përgjigjes dhe njësia organizative përgjegjëse për dhënien e saj.
- Të caktohet një person kontakti në komunë për propozimet e të rinjve, të dhënat e kontaktit të të cilit të publikohen në faqen e internetit të komunës dhe të jenë të disponueshme në shkolla dhe në hapësirat për të rinjtë, përfshirë ato në fshatra.
- Të formalizohet roli i Këshillit Lokal për të Rinj në planifikimin lokal, duke përfshirë detyrimin që, para hartimit të planit dhe buxhetit vjetor, t'i dorëzojë komunës prioritetet e përbashkëta të të rinjve, si dhe detyrimin e komunës për të shpjeguar se si janë marrë parasysh këto prioritete.
- Të organizohet një trajnim i shkurtër për punonjësit përgjegjës në komunë mbi zbatimin e protokollit, si dhe për organizatat rinore dhe parlamentet e nxënësve mbi mënyrën e përdorimit të tij.

Afati kohor: *Menjëherë* (deri në 6 muaj) për analizën fillestare, konstituimin ose rikonstituimin e Këshillit Lokal për të Rinj, miratimin e protokollit dhe caktimin e personit të kontaktit. *Afat i shkurtër* (deri në 12 muaj) për publikimin e regjistrit të parë të propozimeve dhe përgjigjeve, si dhe për analizën e parë të respektimit të afateve.

Përgjegjësia dhe monitorimi: Mbajtja e një evidence publike të propozimeve të pranuara dhe përgjigjeve të dhëna, e cila publikohet të paktën dy herë në vit; analiza vjetore e Këshillit Lokal për të Rinj mbi përqindjen e propozimeve që kanë marrë përgjigje brenda afatit dhe përqindjen e propozimeve të zbatuara; shqyrtimi i evidencës në seancat e Kuvendit të Komunës dhe në takimet e rregullta me organizatat e shoqërisë civile (Rekomandimi 4).

Rekomandimi 2. Pjesëmarrja: Krijimi i një programi për fuqizimin e të rinjve dhe mbështetjen e tyre në zhvillimin dhe zbatimin e iniciativave për përmirësimin e komunitetit lokal

Të krijohet një program komunal që u ofron të rinjve nga Presheva trajnime për lidership dhe hartimin e projekteve, financon iniciativat që ata vetë i konceptojnë dhe i zbatojnë, si dhe u siguron role reale në organet rinore dhe komunale. Programi duhet të jetë i qasshëm edhe për të rinjtë nga fshatrat, duke siguruar pjesëmarrje të barabartë të vajzave dhe djemve.

Në kuadër të agjendës YPS, pjesëmarrja nënkupton jo vetëm praninë, por edhe mundësinë reale që të rinjtë të propozojnë, të vendosin dhe të zbatojnë iniciativa. Si faktorë që do t'i ndihmonin të rinjtë të kishin më shumë ndikim, të anketuarit në Preshevë përmendin më së shpeshti mbështetjen, më shumë mundësi për pjesëmarrje në vendimmarrje dhe nevojën që zëri i tyre të dëgjohet dhe të merret parasysh në praktikë. Përgjigjet më të detajuara përmendin edhe mekanizma konkretë institucionalë, por edhe kufizime personale, si mungesa e vetëbesimit, mungesa e pavarësisë dhe niveli i arsimit, për shkak të të cilave është e nevojshme të punohet njëkohësisht si në fuqizimin e të rinjve, ashtu edhe në forcimin e mekanizmave institucionalë. Përveç kësaj, një e treta e të anketuarve jetojnë në vendbanime rurale, ku mungesa e transportit, oraret e papërshtatshme, kostot dhe nevoja për pëlqimin e prindërve mund ta kufizojnë më tej pjesëmarrjen. Qëllimi i këtij rekomandimi, pra, nuk është vetëm fuqizimi i të rinjve, por edhe krijimi i mundësive që ata vetë të zbatojnë iniciativa dhe të arrijnë ndikim të dukshëm dhe të dokumentuar në komunitet.

Akterët përgjegjës: Kuvendi i Komunës së Preshevës, Zyra për të Rinj, Këshilli Lokal për të Rinj, organi këshillimor i të rinjve, shkollat dhe parlamentet e nxënësve, Këshilli Lokal për Barazinë Gjinore ose organi tjetër përkatës këshillimor, si dhe organizatat rinore dhe organizatat e grave të shoqërisë civile.

Aktivitetet e propozuara:

- Të zhvillohet një program i rregullt trajnimesh për lidership, paraqitje publike, hartim dhe menaxhim të projekteve të vogla për të rinjtë e moshës 15–30 vjeç, në partneritet me organizata që gëzojnë besimin e të rinjve, në orare dhe lokacione të qasshme edhe për të rinjtë nga fshatrat, duke mbuluar shpenzimet e pjesëmarrjes.
- Të krijohet një fond i vogël i dedikuar për iniciativat e propozuara dhe të udhëhequra nga të rinjtë, përfshirë grupet joformale dhe parlamentet e nxënësve, me kritere transparente, formular të thjeshtë aplikimi në gjuhën shqipe dhe serbe dhe një afat vendimmarrjeje mjaftueshëm të shkurtër që iniciativat të mund të zbatohen brenda një viti shkollor. Një pjesë e mjeteve të dedikohet për iniciativat nga fshatrat.
- Të sigurohet që propozuesit e iniciativave të financuara të kenë rol udhëheqës në zbatimin e tyre, me mbështetje dhe mentorim nga organizata partnere më të zhvilluara.
- Të sigurohet që propozimet e dala nga programi të përfshihen në protokollin e përgjigjes (Rekomandimi 1) dhe të publikohet një përmbledhje vjetore e iniciativave të propozuara, të financuara dhe të zbatuara, në mënyrë që shembujt e suksesshëm të jenë të dukshëm edhe për të rinjtë e tjerë.

Afati kohor: *Afat i menjëhershëm deri në afat të shkurtër* (deri në 12 muaj) për krijimin e programit të trajnimeve, fondit të dedikuar dhe roleve formale në organet këshillimore; *afatmesëm* (1–3 vjet) për vlerësimin nëse pjesëmarrësit kanë arritur të marrin role më të qëndrueshme në strukturat vendimmarrëse lokale.

Përgjegjësia dhe monitorimi: Raportim vjetor mbi aplikimet, mjetet e ndara dhe iniciativat e zbatuara, me të dhëna të ndara sipas gjinisë, moshës dhe vendbanimit (qytet apo fshat); ndjekja e angazhimit të mëvonshëm të pjesëmarrësve në organet rinore dhe komunale; përfshirja e organit këshillimor të të rinjve dhe e Këshillit Lokal për të Rinj në përgatitjen e përmbledhjes vjetore të programit.

Rekomandimi 3. Parandalimi: Krijimi i një programi të përhershëm të aktiviteteve të përbashkëta dhe të mësimit të gjuhëve për të rinjtë nga të gjitha komunitetet

Të sigurohet një hapësirë për të rinjtë dhe një program i përhershëm i aktiviteteve të përbashkëta, i financuar nga komuna, ku të rinjtë shqiptarë, serbë, romë dhe të rinjtë nga komunitetet e tjera të takohen rregullisht dhe të mësojnë gjuhët e njëri-tjetrit, në mënyrë që kontakti mes tyre të mos varet nga projekte të veçanta.

Në kuadër të agjendës YPS, parandalimi kërkon investim të vazhdueshëm në krijimin e kushteve shoqërore që zvogëlojnë përjashtimin dhe distancën mes komuniteteve. Konsultimet në Preshevë tregojnë se kontakti ndëretnik zhvillohet kryesisht në kuadër të aktiviteteve të organizuara dhe projekteve, të cilat nuk reflektohen në jetën e përditshme dhe përfundojnë me mbylljen e projektit. Si shkaqet më të shpeshta të ndarjes, të anketuarit përmendin barrierat gjuhësore dhe mungesën e aktiviteteve të përbashkëta, ndërsa, në kontekstin e mësimit në gjuhën shqipe dhe serbe, një hapësirë e përbashkët pa një gjuhë të përbashkët mund të riprodhojë pikërisht atë ndarje që synon të kapërcejë. Kontakti mes të rinjve nga komunitete të ndryshme duhet të krijohet, të financohet dhe të ruhet në mënyrë të vazhdueshme, pavarësisht nga ciklet e projekteve të donatorëve.

Akterët përgjegjës: Kuvendi i Komunës së Preshevës, Zyra për të Rinj (ZpR), Këshilli Lokal për të Rinj, shkollat fillore dhe të mesme me mësim në gjuhën shqipe dhe serbe, si dhe organizatat shqiptare, serbe dhe rome të shoqërisë civile, si partnerë në zbatim.

Aktivitete të propozuara:

- Të sigurohet një hapësirë fizike e qasshme dhe etnikisht neutrale për të rinjtë, me një linjë të veçantë buxhetore për personelin, programet dhe mirëmbajtjen.
- Në bashkëpunim me OSHC-të, të hartohet dhe të miratohet një kornizë programore vjetore që u jep përparësi aktiviteteve të identifikuara nga të rinjtë si mundësi për takime dhe ndërveprim, veçanërisht aktiviteteve të organizuara rinore, sportive dhe kulturore.
- Të organizohet mësimi vullnetar dhe joformal i gjuhëve (serbisht për të rinjtë që mësojnë në gjuhën shqipe dhe shqip për të rinjtë që mësojnë në gjuhën serbe), përmes bisedave dhe aktiviteteve të pë-

rbashkëta, me certifikatë pjesëmarrjeje që mund të jetë e dobishme për punësim ose për vazhdimin e studimeve.

- Një pjesë e aktiviteteve të organizohet në fshatra dhe të sigurohet transporti për të rinjtë nga zonat rurale, me orare të përshtatura me detyrimet shkollore, në mënyrë që programi të jetë i qasshëm edhe jashtë zonave urbane.

Afati kohor: *Afatshkurtër* (1–2 vjet) për krijimin e hapësirës, mekanizmit të financimit, zgjidhjeve kadrovike dhe ciklit të parë vjetor të programit; *afatmesëm* (2–3 vjet) për zhvillimin e komponentit gjuhësor deri në një nivel që mundëson vlerësimin e ndikimit të tij në kontaktin e përditshëm.

Përgjegjësia dhe monitorimi: Raportim mbi pjesëmarrjen dhe aktivitetet, me të dhëna të ndara sipas moshës, gjinisë, komunitetit dhe vendbanimit (qytet apo fshat); përmbledhje vjetore nga Këshilli Lokal për të Rinj; vlerësim i vazhdueshëm i gjendjes në komunitet për të parë nëse kontakti është zhvendosur nga aktivitetet e organizuara drejt ndërveprimit në jetën e përditshme.

Rekomandimi 4. Partneritetet: Institucionalizimi i partneritetit shumëvjeçar me shoqërinë civile dhe lehtësimi i qasjes së të rinjve në politikat publike dhe burimet e financimit në nivel republikan

Të krijohet një kornizë transparente komunale për partneritet dhe bashkëfinancim shumëvjeçar me organizatat rinore, organizatat e grave dhe organizatat rome të shoqërisë civile në Preshevë, si dhe të sigurohet mbështetje që u mundëson të rinjve të marrin pjesë në proceset e hartimit të politikave publike në nivel republikan, të kenë qasje në burimet republikane dhe ndërkombëtare të financimit dhe të ushtrojnë të drejtat e tyre pranë institucioneve

Shtylla e partneritetit në agjendën YPS kërkon që institucionet publike të kalojnë nga konsultimet *ad hoc* në bashkëpunim të strukturuar, financim të parashikueshëm dhe përgjegjësi të përbashkët me organizatat e shoqërisë civile që kanë ekspertizë relevante dhe gëzojnë besimin e komunitetit. Konsultimet në Preshevë ofrojnë një bazë të qartë për këtë: shumica e të anketuarve i shohin organizatat e shoqërisë civile dhe organizatat rinore si aktorë që mund të bashkojnë komunitetin, ndërsa institucionet komunale dhe institucionet e tjera publike pothuajse mungojnë tërësisht në këto përgjigje. Ky besim është një burim i rëndësishëm, por mbetet i paqëndrueshëm, sepse organizatat punojnë kryesisht mbi bazën e granteve afatshkurtra për projekte, pa një rol formal në vendimmarrjen lokale. Njëkohësisht, një pjesë e të anketuarve thekson largësinë nga politikat publike në nivel republikan, veçanërisht nga ato që kanë të bëjnë me komunitetet minoritare, varësinë nga mbështetja financiare mbi të cilën komuna ka pak ndikim, si dhe nevojën për më shumë transparencë dhe përgjegjshmëri të pushtetit. Për këtë arsye, ky rekomandim lidh partneritetin lokal me mbështetjen për qasje në proceset, burimet financiare dhe mekanizmat për ushtrimin e të drejtave në nivel republikan.

Akterët përgjegjës: Kuvendi i Komunës së Preshevës, departamentet përkatëse komunale, Shërbimi i Ndihmës Juridike Falas i komunës, Zyra për të Rinj, Këshilli Lokal për të Rinj, organizatat e shoqërisë

civile dhe grupet joformale të të rinjve, si dhe, në kuadër të aktiviteteve avokuese, ministria përgjegjëse për të rinjtë dhe Këshilli Kombëtar i Pakicës Kombëtare Shqiptare.

Aktivitetet e propozuara:

- Të miratohet një kornizë komunale për partneritet me organizatat e shoqërisë civile, e cila përcakton kritere transparente për bashkëpunim, bashkëfinancim, konsultime dhe pjesëmarrje në hartimin e programeve.
- Të lidhen kontrata shumëvjeçare për ofrimin e shërbimeve ose për bashkëfinancim me organizatat aktive rinore, bazuar në role të qarta dhe rezultate të pritshme, në mënyrë që programet për të rinjtë të mos ndërpriten ndërmjet cikleve të projekteve.
- Brenda Zyrës për të Rinj të krijohet një funksion informimi dhe mbështetjeje që ndjek konkurset në nivel republikan dhe ndërkombëtar me rëndësi për të rinjtë dhe ofron ndihmë praktike për aplikim, si dhe trajnime për hartimin e projekteve dhe raportimin financiar për organizatat dhe grupet joformale.
- Të mbështetet pjesëmarrja e përfaqësuesve të rinj nga Presheva në strukturat e nivelit republikan dhe në proceset e konsultimit, përfshirë mbulimin e shpenzimeve të udhëtimit, si dhe të avokohet, në bashkëpunim me Këshillin Kombëtar të Pakicës Kombëtare Shqiptare, që konsultimet në nivel republikan për politikat publike që prekin komunitetet minoritare të zhvillohen edhe në gjuhën shqipe, me afate të përshtatshme për dorëzimin e komenteve.
- Në bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile dhe Shërbimin e Ndihmës Juridike Falas të komunës, t'u sigurohen të rinjve dhe familjeve të tyre informacione dhe ndihmë juridike, në gjuhën shqipe dhe serbe, lidhur me statusin e vendbanimit, dokumentet personale dhe ushtrimin e të drejtave që varen prej tyre.
- Të zhvillohet një dialog i strukturuar mes komunës dhe shoqërisë civile të paktën dy herë në vit, me rendin e ditës dhe procesverbalin të publikuar, si dhe me evidencën e propozimeve nga Rekomandimi 1 si pikë të përhershme të rendit të ditës.

Afati kohor: *Menjëherë* (deri në 6 muaj) për miratimin e kornizës së partneritetit dhe sigurimin e informacioneve dhe ndihmës juridike; *afatshkurtër* (deri në 12 muaj) për lidhjen e kontratave të para shumëvjeçare dhe krijimin e funksionit të informimit dhe mbështetjes; *afatmesëm* (1–3 vjet) për pjesëmarrjen e rregullt të përfaqësuesve të rinj në proceset e konsultimit në nivel republikan.

Përgjegjësia dhe monitorimi: Regjistër publik i kontratave të partneritetit; raportim vjetor mbi aplikimet e dorëzuara dhe mjetet e siguruara nga organizatat rinore të Preshevës; evidencë e proceseve të konsultimit në nivel republikan, në të cilat kanë marrë pjesë përfaqësuesit e rinj nga Presheva; evidencë mbi numrin e informacioneve të ofruara dhe rasteve të ofrimit të ndihmës juridike, duke garantuar mbrojtjen e të dhënave personale; pasqyrë e përbashkët vjetore e partneritetit me organizatat pjesëmarrëse.

Rekomandimi 5. Tërheqja dhe riintegrimi: Zgjerimi i mundësive ekonomike lokale për të rinjtë si bazë për jetën në komunitet

Të përmirësohen mundësitë e të rinjve për punësim dhe sigurimin e të ardhurave në nivel lokal përmes masave të synuara për punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve, të qasshme edhe për të rinjtë nga zonat rurale, si dhe përmes ofrimit të mbështetjes në procedurat e njohjes së diplomave, duke siguruar kritere transparente dhe raportim publik mbi përfituesit dhe rezultatet e këtyre masave.

Në kontekstin e Preshevës, shtylla e tërheqjes dhe riintegrimit mund të operacionalizohet përmes masave që reduktojnë përjashtimin ekonomik të të rinjve dhe zgjerojnë mundësitë e besueshme për sigurimin e jetesës në mjedisin lokal. Ky rekomandim mbështetet kryesisht në të dhënat demografike dhe zhvillimore: Presheva është një komunë demografikisht e re, por njëkohësisht edhe komuna me pagën mesatare neto më të ulët në Serbi dhe me një numër të vogël të punësuarish, ku një pjesë e madhe e popullsisë mbështetet në ndihmën e të afërmve që jetojnë jashtë vendit, ndërsa emigrimi është një zgjedhje e shpeshtë dhe e pritshme për të rinjtë. Për të rinjtë që kanë përfunduar studimet e larta në universitetet e Kosovës, punësimi vështirësohet më tej nga mosnjohja e diplomave. Të anketuarit e kanë përmendur punësimin ndër fushat ku të rinjtë nuk kanë ndikim real, ndërsa disa prej tyre kanë përmendur si prioritet transparencën dhe përgjegjshmërinë më të madhe të pushtetit. Prandaj, është e rëndësishme që masat mbështetëse të jenë transparente, të bazohen në kritere të qarta dhe rezultatet e tyre të jenë të disponueshme publikisht.

Akterët përgjegjës: Kuvendi i Komunës së Preshevës dhe njësitë përkatëse organizative të administratës komunale, Zyra për të Rinj (ZpR), filiali lokal i Shërbimit Kombëtar të Punësimit, shkollat e mesme, punëdhënësit lokalë dhe organizatat e shoqërisë civile, si dhe, në kuadër të aktiviteteve avokuese, Këshilli Kombëtar i Pakicës Kombëtare Shqiptare.

Aktivitetet e propozuara:

- Të krijohet një program komunal për punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve, i koordinuar me Shërbimin Kombëtar të Punësimit dhe i konceptuar në mënyrë që të plotësojë masat ekzistuese në nivel republikan (p.sh. zbatimin e programit "Garancia për të Rinjtë").
- Të sigurohen grante, bashkëfinancim, mentorim ose forma të tjera mbështetjeje për nisjen e bizneseve të qëndrueshme të udhëhequra nga të rinjtë, me kritere transparente për përzgjedhje dhe me masa të veçanta për të lehtësuar qasjen e aplikuesve nga fshatrat.
- Në bashkëpunim me Zyrën për të Rinj, Shërbimin Kombëtar të Punësimit dhe shkollat e mesme, të sigurohet informim i rregullt i të rinjve mbi programet e punësimit, trajnimet dhe mundësitë për zhvillim, në gjuhën shqipe dhe serbe, duke përfshirë edhe aktivitete informuese në fshatra.
- Brenda Zyrës për të Rinj të ofrohet mbështetje këshilluese për të rinjtë në procedurat e njohjes së diplomave dhe dokumenteve të tjera arsimore (informim mbi procedurat dhe ndihmë në përgatitjen e dokumentacionit) dhe, në bashkëpunim me Këshillin Kombëtar të Pakicës Kombëtare Shqip-

tare, të avokohet pranë ministrisë përkatëse për zbatimin e marrëveshjes për njohjen e ndërsjellë të diplomave universitare.

- Të miratohen dhe të publikohen kritere të qarta për dhënien e mbështetjes komunale për punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve, si dhe informacione mbi përfituesit dhe mjetet e ndara.

Afati kohor: *Brenda 12 muajve* për krijimin e programit për punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve, krijimin e shërbimit të informimit dhe ofrimin e mbështetjes këshilluese për njohjen e diplomave; *afatshkurtër deri në afatmesëm* (1–3 vjet) për zbatimin dhe vlerësimin e masave mbështetëse për punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve.

Përgjegjësia dhe monitorimi: Publikimi vjetor i të dhënave mbi përfituesit e programit dhe shpenzimet; ndjekja vjetore e rezultateve të pjesëmarrësve të programit në fushën e punësimit dhe sipërmarrjes, me të dhëna të ndara sipas gjinisë, moshës dhe vendbanimit; mbajtja e evidencës mbi numrin e të rinjve që kanë marrë mbështetje në procedurat e njohjes së diplomave dhe mbi rezultatet e këtyre procedurave.